

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างและการเกิดพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่อยู่ในธุรกิจบริการทางเพศเมืองพัทยา : กรณีศึกษาในศูนย์ธารชีวิต (เพื่อสตรี) พัทยา โดยผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร บทความ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้สรุปเป็นประเด็นสำคัญดังนี้คือ

1. ทฤษฎีการเสริมแรง (Theory of Reinforcement)
2. แนวคิดการพัฒนาศรี
3. แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง
4. แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม
5. แนวคิด ทศนคติ และค่านิยมเรื่องเพศ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิด

1. ทฤษฎีการเสริมแรง (Theory of Reinforcement)

ในการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศนั้น
ต้องอาศัย

การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นการทำให้พฤติกรรมหนึ่งของอินทรีย์เพิ่มขึ้น อันเป็นผลมาจากอินทรีย์ได้รับผลกระทบที่พึงพอใจหลังจากการกระทำนั้นเสร็จสิ้นลง หรือเป็นผลมาจากความสำเร็จในการหลีกเลี่ยงหรือหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พอใจ สิ่งของหรือกิจกรรมใดก็ตามที่นำมาให้เป็นผลตอบแทนจากการกระทำ (ผลกระทบ) และมีผลทำให้มีการกระทำนั้นเกิดขึ้นซ้ำอีก เรียกสิ่งของหรือกิจกรรมนั้นว่า ตัวเสริมแรง (Reinforcer) (วรรณิ ลิ้มอักษร, 2543, น. 74)

ตัวเสริมแรงคือ สิ่งที่ทำให้พฤติกรรมหนึ่งๆ เกิดบ่อยครั้งมากขึ้น เช่น การให้ขนมเมื่อเด็กทำการบ้านเสร็จแล้ว พฤติกรรมทำการบ้านเสร็จเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ขนมเป็นตัวเสริมแรง การชมว่าสวยเมื่อเพื่อนใส่ตุ้มหู แล้วพฤติกรรมการใส่ตุ้มหูเกิดขึ้นบ่อยครั้ง การชมว่าสวย เป็นตัว

เสริมแรงต่อพฤติกรรมปรารถนา สกินเนอร์ พัฒนาแนวความคิดมาจากกฎแห่งผลกระทบ (Law of Effect) ซึ่งเป็นกฎการเรียนรู้ มนุษย์ไม่เพียงแต่สังเกตผลที่ได้รับจากการกระทำเท่านั้น พวกเขายังรู้
 อีกว่า ในเหตุการณ์ใด สภาพใด เขาแสดงพฤติกรรมเช่นใด จะได้รับผลกระทบอะไร เช่น เมื่อเวลา
 แม่อารมณ์ไม่ดี (สภาพการณ์) ถ้าเข้าไปขอสตางค์ (พฤติกรรม) จะถูกดุ (ผลกระทบที่ได้รับ) เมื่อแม่
 อารมณ์ดียิ้มแย้มแจ่มใส (สภาพการณ์) ถ้าเข้าไปขอสตางค์ (พฤติกรรม) จะได้สตางค์ (ผลกระทบที่
 ได้รับ) สกินเนอร์มีความเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขการ
 เสริมแรงในสังคมนั้น เช่น ในเมืองไทย พฤติกรรมการแข่งควมมีมากและมีต่อไป เพราะการแข่งคว
 ทำให้ไปได้เร็วกว่า ไวกว่า และไม่มีมีการว่ากล่าวกัน การติดสินบนเจ้าหน้าที่ราชการยังคงมีต่อไป
 เพราะเจ้าหน้าที่และคนติดสินบนให้ตัวเสริมแรงซึ่งกันและกัน การค้าประเวณี และการเสาะหา
 สาววัยรุ่นบนรถเมล์ยังคงมีอยู่ เพราะคนเที่ยวให้ตัวเสริมแรงสูง ฯลฯ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
 คณะศิลปศาสตร์, คณาจารย์ภาควิชาจิตวิทยา, 2542, น. 252)

วรรณิ ลิ้มอักษร (2543, น. 75) ได้กล่าวถึงการเสริมแรงว่าทำให้เกิดการเรียนรู้มีอยู่ 2
 ชนิดคือ

1. การเสริมแรงบวก (Positive Reinforcement) เป็นการให้บุคคลได้รับผลประโยชน์
 หรือได้รับสิ่งที่พอใจ ภายหลังการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเสร็จสิ้นลง ตัวเสริมแรงที่นำมาใช้
 ในการเสริมแรงบวก ได้แก่ อาหาร หรือสิ่งที่บริโภคได้ เงินทอง วุฒิบัตร คำชมหรือกิจกรรม
 บางอย่างที่บุคคลพึงพอใจ เช่น กิจกรรมทัศนศึกษา เป็นต้น ในการให้เสริมแรงบวกนั้น ควร
 เสริมแรงภายหลังที่ได้มีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น และให้การเสริมแรงทันที ยิ่งเร็วเท่าใดยิ่งดี
 และควรเลือกตัวเสริมแรงมาเสริมแรงให้เหมาะสมกับความต้องการของแต่ละบุคคลที่ไม่เหมือนกัน
 อีกด้วย

2. การเสริมแรงลบ (Negative Reinforcement) เป็นการถอดถอน หรือนำเอาสิ่งที่
 บุคคลไม่พึงพอใจออกไป ภายหลังที่บุคคลมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น และส่งผลให้เกิด
 พฤติกรรมที่ต้องการมากขึ้น การเสริมแรงลบมักใช้ควบคู่กับการลงโทษ เพื่อให้บุคคลละเว้น หรือ
 เลิกแสดงพฤติกรรมที่ไม่ต้องการ หลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ เช่น ผู้เรียนที่ขาดเรียนบ่อยๆ ไม่ทำงาน
 ส่งตามที่ครูผู้สอนมอบหมาย ผลที่ตามมาคือ การสอบตกหรือการเรียนซ้ำ ซึ่งเป็นผลกระทบที่ผู้เรียน
 ไม่ต้องการ

ทฤษฎีการเสริมแรง (Reinforcement Theory) หรือทฤษฎีการวางเงื่อนไขการกระทำ
 ของสกินเนอร์ (Operant Conditioning Theory) ถือว่าเป็นทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มพฤติกรรมนิยมที่
 ได้รับความสนใจมากในปัจจุบัน ในทฤษฎีของสกินเนอร์ การเรียนรู้ก็คือ การเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรม การพิจารณาว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หรือไม่ ก็ดูจากการเปลี่ยนแปลงอัตราการตอบสนอง (Response Rate) และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอัตราการตอบสนองคือ ผลกรรม หรือสิ่งที่ได้รับหลังจากการกระทำสิ่งนั้น (Consequence) ว่าเป็นเช่นไร ถ้าหากผลที่ได้รับก่อให้เกิดความพึงพอใจ อินทรีย์ก็จะมีแนวโน้มกระทำพฤติกรรมนั้นถี่หรือเพิ่มมากขึ้น การดำเนินการเพื่อให้อินทรีย์ได้รับผลที่พึงพอใจ และทำให้อัตราการตอบสนองมีแนวโน้มถี่ หรือเพิ่มขึ้นนี้เรียกว่า การเสริมแรง (Reinforcement) และสิ่งเร้าหรือผลกรรมที่ได้รับหลังจากตอบสนองดังกล่าวนี้เรียกว่า ตัวเสริมแรง (Reinforcer) (ประสาธ อิศรปรีดา, 2538, น. 242)

สรุป การที่จะทำให้สตรีที่ทำงานด้านบริการทางเพศได้มีพลังอำนาจในตนเองนั้น ต้องอาศัยการเสริมแรง (Reinforcement) ในกิจกรรมที่ทางศูนย์ธารชีวิต ได้จัดไว้บริการไม่ว่าจะเป็นการเรียนภาษา วิชาชีพ การให้คำปรึกษาทางด้านสุขภาพ กฎหมาย สิทธิต่างๆ นั้นเป็นกระบวนการเรียนการสอน ที่ครู อาสาสมัครมีปฏิสัมพันธ์กับสตรีที่มาใช้บริการ การพูดให้กำลังใจของครูผู้สอน การชมเชยสตรีในความพยายามที่มาเรียนด้วยความตั้งใจ และทางศูนย์ฯ ได้จัดทำบัตรสมาชิกให้กับสตรีที่มาเรียน ทำให้สตรีมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ สิ่งเหล่านี้เป็นการเสริมแรงที่จะทำให้สตรีได้ตระหนักในคุณค่า ศักดิ์ศรี และพลังอำนาจในตนเอง ดังนั้นครูผู้สอนจะต้องมีกลวิธี ที่จะช่วยส่งเสริมในสตรีสามารถดึงศักยภาพในตนเองออกมา ในระหว่างการเรียนรู้อย่างเต็มที่ โดยครูผู้สอนและอาสาสมัคร คือบุคคลสำคัญในการเสริมแรงให้แก่สตรีนั่นเอง

2. แนวคิดการพัฒนาสตรี

แผนพัฒนาสตรี ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) นี้ ยกร่างโดยคณะกรรมการพัฒนานโยบาย ในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ (กสส.) โดยได้บูรณาการแนวคิดทิศทางการนโยบายและแผนงานหลักสตรีระยะยาว (พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๕๔) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ซึ่งกำหนดกรอบวิสัยทัศน์ที่มุ่งเน้นปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ ประกอบกับหลักการพื้นฐานของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่บัญญัติรับรองสิทธิ และความเสมอภาคระหว่างหญิงและชาย ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ ตลอดจนปฏิญญาทางการเมืองและแผนการปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการริเริ่มแนวทางใหม่ เพื่อดำเนินการตามปฏิญญา และแผนปฏิบัติการปักกิ่ง

จากผลการประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ ครั้งที่ ๒๓ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เพื่อทบทวนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการปักกิ่งในช่วง ๕ ปี โดยคำนึงถึงการประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ในการเสริมสร้างความเสมอภาคและความก้าวหน้าของสตรี (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, 2545, น. 1)

แนวคิดในการดำเนินงานด้านสตรีทั้งในประเทศ และระหว่างประเทศ ได้พัฒนามาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีจุดเน้นร่วมกันว่า สตรีเป็นทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ และมีศักยภาพต้องได้รับโอกาสให้เข้าถึงทรัพยากร มีส่วนร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกับชาย รวมทั้งส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและโลก

สาระสำคัญว่า รัฐบาลไทยได้ดำเนินแผนปฏิบัติการใน Beijing Platform for Action เกี่ยวกับส่งเสริมสตรีอันประกอบไปด้วยสาระสำคัญ 4 ส่วนคือ (วันทนี วาสิกะสิน, 2546, น. 152-157)

1. Mission Statement ระบุความสำคัญของแผน เป็นมาตรการในการเพิ่มศักยภาพสตรีให้เสมอภาคกับบุรุษ

2. Global framework สถานภาพของสตรีทั่วโลก ประมวลเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการกำหนดทิศทางของแผน และผลการประชุมระดับโลกอื่นๆ

3. และ 4 เป็นส่วนที่รัฐบาลในประเทศต่างๆ ต้องดำเนินการแก้ไข ได้แก่ ความยากจน ซึ่งรัฐบาลไทยได้มีนโยบายในการแก้ไขเพื่อจัดความยากจนของสตรี ด้วยการให้การสนับสนุนทั้งด้านเงินทุน และการพัฒนาแรงงานฝีมือ สถาบัน หมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการแก้ไขกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและเก็บเกี่ยวทรัพยากรทางสังคม เช่น การแก้ไขระเบียบราชการที่ว่าด้วยการช่วยสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล สวัสดิการเกี่ยวกับการเบิกจ่ายการศึกษาของบุตร การลาคลอดได้ 90 วัน โดยไม่นับรวมอยู่ในวันลาภัก และได้รับเงินเดือนเต็ม

ในการพัฒนาศักยภาพสตรีนั้นได้เน้นเรื่องการศึกษา รัฐบาลได้ตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างสตรีกับบุรุษในเรื่องการศึกษา จึงมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้โอกาสสตรีได้มี การศึกษาตลอดชีพ มีการจัดการศึกษานอกระบบให้กับสตรี โดยเฉพาะในภาคเหนือ ซึ่งได้ให้การสนับสนุนการศึกษาแก่สตรี โดยมีความเชื่อว่า การที่สตรีได้รับการศึกษาจะช่วยลดจำนวนสตรีเข้าสู่การขายบริการทางเพศได้

ความไม่เท่าเทียมกันในการได้รับการบริการด้านสุขภาพอนามัย รัฐบาลได้มีการส่งเสริมให้สตรีได้รับการบริการทางด้านสาธารณสุขโดยไม่คิดมูลค่า รวมทั้งได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของสตรีอาชีพกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรรม กลุ่มแรงงานสตรี เป็นต้น นอกจากนั้น รัฐบาลยังได้มีนโยบายที่จะจัดและป้องกันการล่อลวงสตรีสู่การบังคับการค้าประเวณี การช่วยเหลือฟื้นฟูผู้ตกเป็นเหยื่อ มีการกำหนดแนวทางที่จะให้สตรีมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรทางด้านเศรษฐกิจ และการจ้างงานที่เป็นธรรม การส่งเสริมให้สตรีพึ่งพาตนเอง นอกจากนั้น รัฐบาลก็จะมีการดำเนินการปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและเป็นธรรมแก่สตรี เช่น การแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติการจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 เพื่อความมั่นคงในครอบครัวและป้องกันการจดทะเบียนสมรสซ้อน มีการแก้ไขกฎหมายอาญาเรื่องการข่มขืนกระทำชำเรา โดยจะเพิ่มบทลงโทษ และการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีทางอาญาเกี่ยวกับเรื่องสอบสวน และสืบสวนผู้เสียหายที่ถูกกระทำชำเราหรือถูกข่มขืน โดยจะแก้ไขกระบวนการและวิธีการสอบสวนที่ทำร้ายความรู้สึก และจิตใจผู้เสียหายจนปฏิเสธไม่เอาเรื่องเนื่องจากกระบวนการสอบสวนนั้นทำร้ายผู้เสียหายทางอ้อม

สรุปสาระสำคัญของแผนพัฒนาสตรีที่รัฐบาลไทย ได้ดำเนินการทำให้เห็นว่ารัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสตรี มีการตื่นตัวเห็นความสำคัญในเรื่องสิทธิมนุษยชน เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของสตรี มีกลุ่มองค์กรเอกชนหลายองค์กรที่ทำงานด้านสตรีได้มีการรณรงค์ และมีการเรียกร้องให้ทุกภาคส่วนร่วมกันแก้ไขปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับการพัฒนาสตรี เพราะว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับสตรีนั้น จะให้สตรีเรียกร้องและแก้ไขฝ่ายเดียวไม่ได้ แต่ต้องอาศัยบุรุษ และสังคมต้องร่วมกันแก้ไข

3. แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง (Empowerment) นั้นเป็นแนวคิดที่มีหลายมิติ (Kieffer, 1984 อ้างถึงใน กิตติวิภา สุวรรณรัตน์, 2545, น. 49) โดยแนวคิดนี้มักถูกกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางมากในยุคปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมแนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ได้เป็นที่สนใจในวงการจิตวิทยา รัฐศาสตร์ทางการเมืองการปกครอง และด้านจริยธรรม กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้ พัฒนามาจากแนวคิดการเกิดแนวร่วมทางสังคม ซึ่งในทางสังคมวิทยากล่าวว่าการสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น มีจุดเริ่มต้นมาจากความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม และความด้อยโอกาส หรือการเหยียดผิว เป็นต้น และมีการนำแนวคิดนี้มาเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาสังคม และถูกกำหนดเป็นกลยุทธ์การพัฒนา ซึ่งมีการนำมาใช้ในสถานการณ์ที่

หลากหลาย เช่น การเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรี การเสริมสร้างพลังอำนาจในผู้ป่วยโรคเอดส์ กลุ่มนักศึกษา กลุ่มวัยรุ่น ตลอดจนครูและพยาบาล เป็นต้น

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ ในระยะเริ่มต้นนั้น เป็นที่สนใจในวงการจิตวิทยา การเมือง และด้านจริยธรรม กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ มาจากแนวคิดการเกิดแนวร่วมทางสังคม แนวคิดของกลุ่มช่วยเหลือตนเอง ประมาณช่วงทศวรรษที่ 20 ต่อมาแนวคิดนี้นำไปเชื่อมโยงกับกลยุทธ์การพัฒนาสังคม ในปี ค.ศ. 1984 แรพพพอร์ท (Rappaport) ได้ใช้แนวคิดนี้ในการกระตุ้น และเป็นแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับนโยบายสังคม เกี่ยวกับสุขภาพจิต (เกล็ดดาว จันททีโร, 2541, น. 19)

แนวคิดการสร้างพลังอำนาจการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น เป็นแนวคิดที่มุ่งพัฒนาในตัวบุคคล กลุ่ม หรือชุมชนให้มีการพัฒนากลวิธีที่จะแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรค เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ นอกจากนี้ยังมุ่งที่จะดึงพลังที่มีอยู่ในตนเอง ในกลุ่มออกมาใช้ โดยแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองนี้ เป็นกระบวนการที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านการพัฒนาบุคคล การพัฒนาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิต ตลอดจนก่อให้เกิดความเสมอภาคในสังคม เช่น การเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรม การเคลื่อนไหวของกลุ่มสตรี เป็นต้น โดยได้มีผู้ให้ความหมายการสร้างพลังอำนาจในตนเอง ดังนี้คือ

การสร้างพลังอำนาจในตนเอง จะทำให้บุคคล หรือกลุ่มที่มีพลังอำนาจจะมีความรู้สึกเชื่อมั่น และมั่นใจในตนเองมากขึ้น มีความรู้สึกถึงพลังที่มีอยู่ในตน มีความรู้สึกกับตนเองในด้านดี มีความกระตือรือร้น มีแรงจูงใจภายในตนเอง มีความต้องการและมีความพร้อมในการกระทำต่างๆ ประารถนาการสร้างความสำเร็จในตนเอง นอกจากนี้ยังสามารถนำสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติมาทำให้เกิดประโยชน์ สามารถแสวงหาทางเลือกที่แตกต่าง มีความยืดหยุ่น มีความรับผิดชอบสูง ซึ่งไม่เพียงแต่ความรับผิดชอบในส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังขยายไปสู่ความรับผิดชอบต่อองค์กรและสังคมด้วย (กิตติภา สุวรรณรัตน์, 2545, น. 50)

การสร้างพลังอำนาจในตนเอง เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเป็นอิสระ รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และสามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับ ชื่นชมตนเองได้ เป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และสิ่งแวดล้อม โดยเปิดโอกาสให้บุคคลได้แสดงความสามารถ มีการเพิ่มพูนศักยภาพของบุคคลให้ปฏิบัติงานได้สำเร็จตามเป้าหมาย โดยมีการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทั้งในการดำรงชีวิต ในการทำงานเพื่อให้เกิดความประสบความสำเร็จ มีการสนับสนุนในเรื่องทรัพยากร ข้อมูลข่าวสาร และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นต้น (สุภารดี มั่นยืน, 2541, น. 25)

การสร้างพลังอำนาจในตนเอง หมายถึง กระบวนการพัฒนา และเสริมสร้างความสามารถของบุคคล ในการควบคุมการดำเนินชีวิตของตนเอง เสริมสร้างพฤติกรรมที่เหมาะสม มีความรู้สึกมั่นใจ เป็นตัวของตัวเอง มีความเป็นอิสระ และรู้สึกชีวิตมีคุณค่า สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองอย่างมีประสิทธิภาพ (จารุวรรณ จินตามงคล, 2541, น. 12)

ทางการศึกษา แนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเอง (Empowerment) ได้เริ่มต้นจากแนวคิดของ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) นักศึกษาชาวบราซิล ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 แฟร์ได้ทำการสอนให้ประชาชนอ่านและเขียนหนังสือได้ด้วยการให้ผู้เรียน ร่วมกันอภิปรายในประเด็นปัญหาที่เขาเหล่านั้นประสบอยู่และมีความสนใจ วิธีการดังกล่าว นอกจากจะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูด การอ่าน และการเขียนแล้ว ยังช่วยให้บุคคลได้เข้าใจปัญหาของตน เป็นความสามารถของตน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดีขึ้น ทั้งนี้แฟร์ได้เน้นความสำคัญของการศึกษา ในการทำให้คนค้นพบตนเองว่ามีความรู้ ความสามารถที่จะต่อต้านอิทธิพลต่างๆ ตลอดจนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการเปลี่ยนแปลงตนเอง (Shor and Freire อ้างถึงใน นิติยา เพ็ญศิริินภา, 2542, น. 71)

สวัสดิการสังคมกับการเสริมสร้างพลังอำนาจ

สำหรับในทางสังคมสงเคราะห์ ได้มีการนำแนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองมาใช้ อย่างกว้างขวางเมื่อ 20 กว่าปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงปี ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมและได้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปัญหาความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ เป็นต้น ซึ่งจากปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นรากเหง้าแห่งปัญหาในการแบ่งแยกทางชนชั้น ดังนั้นผู้ด้อยโอกาสทางสังคมจึงถูกกีดกันในโอกาสทางสังคมที่ควรจะได้รับในด้านต่างๆ มากขึ้น จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา จึงได้มีการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์และวิธีการทำงานทางสังคมสงเคราะห์ โดยนำแนวคิดการสร้างพลังอำนาจมาใช้ในงานจัดการบริการสังคม ให้ผู้ด้อยโอกาสพยายามรวมกลุ่มสร้างพลังกัน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้แนวคิดนี้ยังมีจุดมุ่งหมายในการเพิ่มทางเลือกให้แก่ผู้ใช้บริการ เพื่อเพิ่มพลังอำนาจในการจัดการกลุ่ม องค์กร และชุมชนของตน ดังนั้น แนวคิดการสร้างพลังอำนาจในตนเองจึงเริ่มได้รับความนิยม

จากงานวิจัยของ ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546, น. 246-250) ได้สรุปรวบรวมงานวิจัยในการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มสตรีที่

ขายบริการทางเพศ ซึ่งพวกเขาขาดซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ขาดสิทธิพื้นฐานทางสังคม และขาดความมั่นคงทางสังคม และจากการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พูดคุยกับคนทำงานบริการทางเพศ พบว่า สิ่งที่เขาอยากให้เป็น และอยู่ในวิสัยที่ผู้เกี่ยวข้องน่าจะจัดการให้ได้คือ

- ให้อยกเลิกการเอาผิดและลงโทษผู้ค้าประเวณี โดยไม่ต้องมีการขึ้นทะเบียน หมายความว่า กฎหมายยกเลิกเอาผิดผู้ค้าประเวณี แต่ให้เอาผิดคนที่หลอกลวง กักขัง บังคับผู้ที่ให้ค้าประเวณี

- ในกรณีที่ผู้ขายบริการทำงานในสถานบริการที่ถูกกฎหมาย เช่น สถานอาบอบนวด บาร์ อโกโก้ ฯลฯ ก็ให้อยู่ภายใต้กฎหมายคุ้มครองแรงงาน กฎหมายประกันสังคม และกฎหมายแรงงานสัมพันธ์ (สามารถเจรจาเรียกร้องต่อรองกับนายจ้างได้)

- ผู้ขายบริการทางเพศต้องการผู้ที่เข้าใจ ผู้ที่ร่วมมือช่วยเหลือ และพบว่า พวกเขาต้องทำงานร่วมกับ NGOs ให้ช่วยเหลือเป็นปากเป็นเสียงแทน เพราะว่าพวกเขายังไม่กล้าหาญพอที่จะแสดงตัวต่อสาธารณะ

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเอง

กระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองมีการนำไปใช้แตกต่างกันไป โดยในระดับมหภาคอาจหมายถึง กระบวนการในการเพิ่มหรือการมีส่วนร่วมทางการเมือง และในระดับจุลภาคหมายถึงการสร้างความรู้สึกลงตัวของบุคคลให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีพลังอำนาจหรือสามารถควบคุม (Power or Control) สิ่งต่างๆ ได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐานของตน

ดังนั้นกระบวนการในการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองนั้น จะต้องเริ่มที่ การสร้างความรู้สึกลงของการมีพลังอำนาจในตัวของบุคคล (Sense of Personal Power) ก่อน โดยมีวิธีการดังนี้ (กิตติภา สุวรรณรัตน์, 2545, น. 54)

1. เพิ่มความสามารถในตัวเอง โดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของจิตใจ เพื่อให้บุคคลสามารถพัฒนาความรู้สึกที่ต้องต่อสู้ หรือเอาชนะตนเองในการเริ่มกิจกรรมใหม่ๆ ให้แก่บุคคล

2. พัฒนาความรู้สึกในเรื่องกลุ่ม โดยการปลูกจิตสำนึกในตัวเองบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่ม ให้มีความรู้ร่วมที่จะแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การตระหนักถึงโครงสร้างทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อกลุ่ม จะทำให้บุคคลที่ขาดพลังอำนาจในตัวเองมีจุดหมายร่วมกันที่จะใช้พลังของกลุ่มในการแก้ไขปัญหาให้กับสมาชิกในกลุ่ม

3. ลดการตำหนิตัวเอง (Reducing Self-blame) โดยการปรับเปลี่ยนจุดเน้นจากการมองเฉพาะปัญหาตนเองหรือกล่าวโทษตนเอง ให้เป็นการนำปัญหาตนเองมาพูดคุยในกลุ่ม ให้มีความรับผิดชอบร่วมกันในการมองและแก้ไขปัญหา วิธีนี้จะช่วยให้บุคคลที่มีปัญหา รู้สึกเป็นอิสระจากสถานการณ์ทางลบที่ตนเองประสบอยู่

4. บุคคลรับภาระความรับผิดชอบต่อการเปลี่ยนแปลงอนาคต เพื่อให้บุคคลนั้นได้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังและรู้สึกถึงพลังอำนาจของตนเอง ในการมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญห หรือปรับเปลี่ยนสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

สุภารตี มั่นยืน (2541, น. 25) ที่กล่าวถึงการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า เป็นกระบวนการระยะยาวที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของบุคคล ให้มีความรู้ความสามารถ โดยการพัฒนาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และพัฒนาทักษะของการมีส่วนร่วม ระยะเวลาของการเสริมสร้างพลังอำนาจเปรียบได้กับการเจริญเติบโตตามพัฒนาการของมนุษย์ดังนี้

1. ระยะของการเริ่มต้น (era of entry) ซึ่งเปรียบเทียบได้กับการที่อยู่ในวัยทารก ระยะที่สงสัย มีการสำรวจถึงสิ่งที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจ เป็นระยะที่บุคคลยังไม่แน่ใจ และไม่เข้าใจในการเสริมสร้างพลังอำนาจ

2. ระยะของความก้าวหน้า (era of advancement) ในระยะนี้มีลักษณะของการมีสัมพันธภาพที่ดีในกลุ่ม มีการช่วยเหลือสนับสนุนจากกลุ่ม และเปิดโอกาสให้เกิดการประสานร่วมมือ และร่วมกันแก้ไขปัญห

3. ระยะของการรวมตัว (era of incorporation) เปรียบเทียบได้กับการพัฒนาในระยากลางของการเจริญเติบโต คือช่วงวัยรุ่น โดยในระยะนี้เป็นระยะของการเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ซึ่งต้องใช้การตัดสินใจของตนเอง เป็นการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ และทักษะต่างๆ เพื่อการอยู่รอด (survival skills)

การเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศ

การจัดกิจกรรมด้านการเรียนการสอน ที่ทางศูนย์ธารชีวิต (เพื่อสตรี) ได้จัดบริการให้กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นสตรีที่ทำงานด้านการขายบริการทางเพศของเมืองพัทยา มีสตรีใช้บริการวันละประมาณ 100-150 คน/วัน ตารางในการเรียนการสอนจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือเวลา 9.30 - 11.30 น. และเวลา 12.30-14.30 น. ตั้งแต่วันจันทร์-ศุกร์ โดยโครงการได้จัดกิจกรรมบริการทางด้านการเรียนการสอนภาษาไทย อังกฤษ และเยอรมัน ทางด้านวิชาชีพได้เปิดสอนพิมพ์ดีด

คอมพิวเตอร์ ตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย ทำอาหาร นวดแผนโบราณ รวมทั้งให้ความรู้ด้านสิทธิ และให้คำปรึกษาทางด้านกฎหมาย สุขภาพ ตลอดจนให้คำปรึกษารายบุคคล และการทำกลุ่มบำบัด การปฏิบัติธรรมทางศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมาย ที่จะให้บรรดาสตรีที่มาใช้บริการจากทางโครงการได้ เกิดการตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีในตนเอง อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่เหมาะสม เป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองในการที่จะดำเนินชีวิตในสังคม อย่างมีศักดิ์ศรี พร้อมทั้งมีโอกา และมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นๆ ต่อไปหลังจากที่ได้เพิ่ม ทักษะทางด้านวิชาชีพแล้ว

แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างพลังอำนาจในการเรียนการสอน มีพื้นฐานแนวคิด ว่าความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนจะต้องมีความร่วมมือกันระหว่างผู้สอน (ครู และ อาสาสมัคร) และผู้เรียน (สตรี) การเสริมสร้างพลังอำนาจในการจัดการเรียนการสอนนั้น จะก่อให้เกิด

1. การให้การดูแลเอาใจใส่ (caring)
2. การอบรมเลี้ยงดู (nurturing)
3. การพัฒนาให้เติบโต (growth)
4. การสนับสนุน (support)
5. การยอมรับ (recognition)

การเสริมสร้างพลังอำนาจผ่านทางการจัดการเรียนการสอนนั้น เป็นกระบวนการ แลกเปลี่ยนพลังงานระหว่างผู้สอน และผู้เรียน ในกระบวนการดังกล่าว จะมีการรวมพลังงานของ ทั้งจากตัวผู้สอน และผู้เรียน เพื่อนำไปสู่การบรรลุถึงความสำเร็จแห่งตน (Self actualization) ซึ่ง กระบวนการดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นอย่างตั้งใจ (Intense) มีความต่อเนื่อง (continue) และบ่อยครั้ง (Frequent) เครื่องมือที่สำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจคือ (สุภาวดี มั่นยืน, 2541, น. 29)

- การมีความคิดเกี่ยวกับตนเองในด้านดี (positive self-concept) ผู้สอนจะต้อง ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้สึกต่อตัวเองในด้านดี เพราะการที่บุคคลเห็นคุณค่าในตนเอง หรือมี ความเชื่อว่าตนเองมีความสามารถและมีคุณค่า นั้น ย่อมเป็นสิ่งสำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจ และผลักดันในงานหรือภารกิจต่างๆ ประสบผลสำเร็จได้ ความรู้สึกต่อตนเองในด้านดีนั้น สามารถ พัฒนาระหว่างการมีสัมพันธภาพของผู้สอน (ครู อาสาสมัคร) และผู้เรียน (สตรี) บนพื้นฐานของ การเห็นคุณค่าของบุคคลทุกๆ คน และตัวผู้สอนเองจะต้องมีความคิด และความรู้สึกเกี่ยวกับ ตนเองในด้านดีด้วยเช่นกัน จึงสามารถเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ผู้เรียน (สตรี) ได้

- การมีความคิดสร้างสรรค์ (creativity) หมายถึงการมีความคิด หรือจินตนาการของตน ซึ่งเป็นการประสานความรู้ที่ผ่านมา และความคิด เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา ซึ่งมีความจำเป็นต่อการพัฒนาวิชาชีพและสังคม

- การมีทรัพยากร (Resources) ทรัพยากรมีความจำเป็นต่อกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งรวมถึงเงินทุน (Funds) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และรวมถึงเวลา ผู้สอนมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร นอกจากนั้นผู้สอนจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญในสาขาวิชาแล้ว ผู้สอนจะต้องอุทิศเวลาเพื่อการสอน ทั้งนี้เพราะผู้สอน คือตัวแทนของสถาบันที่จะส่งเสริมการเรียนรู้ และทรัพยากรที่ผู้เรียนจะต้องมีคือ เวลาสำหรับการเรียนรู้นั่นเอง

- การมีข้อมูลข่าวสาร (Information) การมีข้อมูลต่างๆ ที่หลากหลายและเพียงพอ มีความสำคัญต่อทั้งตัวผู้สอน และผู้เรียน ข้อมูลที่เป็นความรู้ทางเทคนิค (Technical knowledge) ความเชี่ยวชาญ (Expertise) และข้อมูลข่าวสารทางการเมือง (Political Intelligence) ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ อาจจะได้มาจากเอกสาร ตำรา รายงาน หรือบทความทางวิชาการในวารสาร ซึ่งล้วนแต่เป็นประโยชน์ทั้งสิ้น ข้อมูลคือแหล่งของอำนาจที่จะต้องนำมาใช้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ ผู้สอนต้องมีบทบาทสำคัญต่อการให้ข้อมูลข่าวสารแก่ผู้เรียน และการรู้จักกับข้อมูลข่าวสารจากผู้เรียนก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน

- การได้รับการสนับสนุน (Supporting) การให้การสนับสนุนเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะทำให้งานบรรลุความสำเร็จ ผู้สอนให้การสนับสนุนช่วยเหลือโดย การให้การรับรองในสิ่งที่ผู้เรียนปฏิบัติ การให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง การให้การยอมรับ ทั้งนี้เพราะมุ่งหวังให้งานสำเร็จ ในที่นี้แม้แต่การยืม หรือการให้ข้อมูลย้อนกลับเมื่อตรวจรายงานของผู้เรียน ก็ถือว่าเป็นการสนับสนุนเช่นกัน นอกจากนี้จะต้องมีการสนับสนุน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในระหว่างผู้เรียนเองอีกด้วย ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

Hokanson (1992 อ้างถึงใน สุภารัตน์ มั่นยืน, 2541, น. 30) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญของการเสริมสร้างพลังอำนาจนั้น ประกอบด้วย บรรยากาศของการให้การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน (Nurturing and Caring environment) มีความไว้วางใจกันซึ่งกันและกัน (Trust) ซึ่งจะพัฒนาจากความซื่อสัตย์ (Honesty) เปิดเผย (Openness) และจริงใจ (Genuineness) และควรมีทักษะทางสังคม ซึ่งได้แก่ ความสามารถในการติดต่อสื่อสาร (Communication skill) การสื่อสารเป็นการติดต่อสื่อสารสองทาง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น (Share vision) มีความนอบน้อมยอมรับ (Courtesy) และให้เกียรติผู้อื่นด้วย นอกจากนี้แล้วตัวผู้รับเอง ก็ควรจะรับรู้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความพร้อม และเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย

(Willing to assume responsibility and participated) การเสริมสร้างพลังอำนาจจึงจะประสบความสำเร็จได้ด้วยดี

ขั้นตอนการเสริมสร้างพลังอำนาจ

เรส (Ress, 1988, p. 8 อ้างถึงใน ศรีปริญา ฐประจ่าง, 2544, น. 25-26) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการเสริมสร้างพลังอำนาจว่า อาจจะใช้เวลาตลอดช่วงชีวิต หรืออาจปรากฏในระยะเวลาสั้นๆ ในรูปแบบของประสบการณ์ด้านการศึกษา หรือการเมือง ซึ่งใช้เวลาเพียงไม่นาน โดยขบวนการนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ดังนั้น การประเมินขบวนการสร้างพลังอำนาจนี้จะต้องทำหลายๆ วิธีในช่วงเวลาต่างๆ กัน ซึ่งขั้นตอนการสร้างพลังอำนาจ ตามแนวคิดของเรส ประกอบไปด้วย

1. เข้าใจประเด็นปัญหา

ความไม่รู้เรื่องงานที่ได้รับมอบหมาย บทบาทมีอาชีพ การขาดแคลนข้อมูลทางด้านปัญหาสังคม กล่าวว่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการไร้ซึ่งอำนาจ ผู้ที่มีอำนาจจึงเป็นผู้มีความรู้แจ้งในประเด็นปัญหา

2. ประเมินค่าตนเองและความรู้

ความเชื่อมั่นพลังอำนาจ โดยมีการประเมินค่าตนเอง รวมทั้งความรู้ด้านบริการและความรู้ในการแก้ปัญหา การประเมินค่า นอกจากจะนำไปสู่ความสำเร็จแล้ว ยังเป็นการสร้างความคิดและความหวังอีกด้วย

3. การวิเคราะห์ปัญหา

คนที่ไม่มีอำนาจ ซึ่งหมายถึง คนยากจน ผู้พิการร่างกายหรือทางจิต ผู้ที่ทนทรมานในความเจ็บป่วย จะเป็นผู้มีปัญหา จึงต้องเป็นผู้ที่ได้รับคำแนะนำจากมีอาชีพ และควรได้รับความเอาใจใส่จากชุมชน

4. พัฒนาความรู้ด้านการเมือง

อิทธิพลของนโยบายทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางด้านวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในสภาวะแวดล้อมที่คนจะต้องต่อสู้กับชีวิต ชุมชนหรือบุคคลที่จะมีอำนาจ จะต้องเป็นชุมชนหรือบุคคลที่มีความรู้ด้านการเมือง

5. พัฒนาแนวการตัดสินใจ

คนที่ทำงานด้านสังคมต้องมีความเชื่อมั่นว่า แม้แต่คนที่ไม่มีอำนาจเลยก็มีสิทธิที่จะตัดสินใจ และผู้ที่ไม่มีประสบการณ์ในการตัดสินใจก็จะไม่สามารถเปลี่ยน หรือตัดสินใจได้ทันที การพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจ รวมทั้งการเสริมสร้างพลังอำนาจ และความคุ้นเคยในการตัดสินใจ จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเสริมสร้างอำนาจ

6. ฝึกประสบการณ์ในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น

กลุ่มที่สนับสนุนให้มนุษย์ได้ใช้ประสบการณ์ร่วมกัน เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมสร้างพลังอำนาจ

7. การเรียนรู้ และการใช้ “ภาษา”

ภาษา ไม่ใช่เป็นเพียงแต่เพื่อสื่อสารเท่านั้น แต่ยังชี้ถึงความสัมพันธ์ การสัญญา อิสรภาพ อำนาจ การเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่บุคคลและชุมชน จำเป็นต้องให้คนและสมาชิกในชุมชน ได้เรียนรู้การใช้ภาษาเพื่อสื่อความได้อย่างมีประสิทธิภาพ

8. การต่อต้านการกลับไปสู่สภาวะไร้ซึ่งอำนาจ

การหวนกลับไปสู่สภาวะไร้อำนาจ มีส่วนสัมพันธ์กับการฝึกปฏิบัติอย่างมาก โดยผู้ที่กำลังดำเนินการ หากขาดเหตุผลจะกลับไปสู่การเป็นผู้ไร้อำนาจ ดังนั้นนักสวัสดิการสังคมจึงต้องแสดงบทบาทในการปกป้อง การพูดให้เชื่อ การปลุกเร้าเพื่อให้เกิดแรงพลังในการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองให้แก่ผู้ใช้บริการ

9. พัฒนาการปฏิบัติและทักษะด้านการเมือง

การเรียนรู้ และการฝึกทักษะ รวมทั้งการสื่อสารและการเมือง เป็นงานสำหรับชุมชน และกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน

10. การประเมินค่า

การทดสอบของการประเมินค่าขึ้นอยู่กับว่าเรานำการเสริมสร้างพลังอำนาจไปใช้ใน กลุ่มเป้าหมายใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหัวข้อเป็นสำคัญ

เมสัน (Mason อ้างถึงใน ชูลีพร ปิยสุทธิ์, 2539, น. 28) ได้กล่าวว่า กระบวนการสร้างพลังอำนาจในตนเองตามแนวคิดแบบผู้หญิง (Feminist model of empowerment) คือการพัฒนาการรับรู้ความมีคุณค่าแห่งตน (Positive self-esteem) การรับรู้สมรรถนะแห่งตน (Skill self efficacy) การเพิ่มพูนการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ของสังคมและการเมือง (Consciousness Raising Socio-politic context)

สำหรับการสร้างการเรียนรู้ในพลังอำนาจของตนเอง มีหลักการที่สำคัญดังนี้ (สุวรรณรักษ์, 2542 อ้างถึงใน กิตติภา สุวรรณรัตน์, 2545, น. 57)

- การให้ความรู้ที่เน้นการเพิ่มพลังอำนาจให้แก่บุคคล โดยการสนับสนุนให้บุคคลมองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับสิ่งแวดล้อม และเชื่อว่าตนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อตนเองและกลุ่มได้

- การเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากประสบการณ์ของบุคคล แล้วให้บุคคลคิด วิเคราะห์โดยใช้วิจารณญาณ เพื่อโยงปัญหาต่างๆ ของบุคคลที่เป็นสาเหตุ การเกิดความเข้าใจซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงพฤติกรรมที่บุคคลกระทำอยู่ หรือจะกระทำในอนาคต ให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

- การเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม คือ การให้บุคคลได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน นอกจากจะทำให้แต่ละคนได้เกิดความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง แล้วยังช่วยให้ฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม มีการคิดและการกระทำร่วมกัน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนี้ จะทำให้บุคคลรู้สึกว่ามีพลังสนับสนุนมากพอที่จะกระทำการแก้ไขปัญหา หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ต้องการ

- ให้บุคคลได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยการส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกประเด็นในการเรียนรู้ที่เป็นที่สนใจ และมีความสำคัญต่อบุคคล การวางแผนกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการสนทนา และจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินตนเอง

- สร้างการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โดยจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะ และทักษะ ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทันที หรือมีการเปลี่ยนแปลงภายหลัง เมื่อได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ

- การเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง ที่ไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน เนื่องจากบุคคลสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากประสบการณ์จริง และจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

ดังนั้น กระบวนการเสริมพลังอำนาจในตนเองของสตรี ที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศในเมืองพัทยา นั้น จะช่วยพัฒนาความสามารถและศักยภาพของสตรีให้มีมากขึ้น ซึ่งกระบวนการเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอน (ครู และอาสาสมัคร) และผู้เรียน (สตรี) ทั้งสองฝ่าย โดยครู/อาสาสมัครก็ต้องช่วยให้สตรี สามารถใช้ศักยภาพของตนเองในระหว่างการเรียนรู้ ซึ่งในการเสริมสร้างพลังอำนาจก็เริ่มจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครู/อาสาสมัคร กับสตรีที่มาเรียน ที่ต้องมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน นั่นก็คือ ช่วยให้การเรียนรู้ของสตรีประสบผลสำเร็จ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือ สิ่งแวดล้อม โอกาส และเวลา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของสตรี ทำให้สตรี

ได้ตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นของตน และตนเองต้องมีส่วนในการรับผิดชอบการกระทำของตน และมีอำนาจในการควบคุมการกระทำนั้นๆ ของตนให้บรรลุเป้าหมาย นั่นคือ บรรดาสตรีที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศได้รับรู้ถึงการมีพลังอำนาจในตนเอง เมื่อใดก็ตามที่บุคคลไร้ซึ่งพลังอำนาจ จะมีความรู้สึกต่อตนเองในด้านลบ จึงทำให้ลดความรู้สึกเคารพในตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การไม่สามารถกระทำการสิ่งใดเพื่อตนเอง ให้บรรลุความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและการทำงานได้ และจะทำให้ขาดความพึงพอใจในคุณค่าและศักดิ์ศรี ตลอดจนศักยภาพต่างๆ ที่ตนเองมีอยู่ ดังนั้นในการเสริมสร้างพลังอำนาจแก่สตรีที่อยู่ในธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศ จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาสตรีให้มองเห็นคุณค่า และศักยภาพ เพื่อให้สตรีได้มีความมั่นใจในตนเอง มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและอาชีพต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับสตรีขายบริการทางเพศ

ภาพพจน์ของสตรีขายบริการทางเพศมักได้รับการดูถูกเหยียดหยาม และการประณามจากสังคม แม้วันเวลาจะผ่านไปหลายยุคหลายสมัยแล้วก็ตาม แต่ภาพพจน์นี้ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงไป สังคมยังมองและเชื่อว่าสตรีขายบริการทางเพศเป็นอาชีพที่เก่าแก่คู่มากับโลก เป็นความชั่วร้าย ความสกปรก และความเสื่อมทรมทางศีลธรรม และไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

เคยได้ยินคนพูดกันว่า ง่ายมากที่จะเข้าสู่ธุรกิจขายตัว แต่เมื่อเข้าไปแล้วออกยาก คำกล่าวนี้เป็นความจริงในหลายๆ สังคม โดยเฉพาะสังคมเอเชีย ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้ ความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม เป็นตัวกำหนดบทบาทของเพศหญิง ไม่ว่าจะเป็นมารดา ภรรยา บุตรสาว หรือหญิงที่เป็นบุคคลสาธารณะ ผู้ที่เลือกหรือถูกบังคับค้าประเวณีจะถูกตีตราบาปติดตัวไปชั่วชีวิต แม้ทางกายภาพอาจหนีจากการขายบริการทางเพศได้สำเร็จ แต่ในสายตาสังคม ไม่อาจหนีจากการถูกหยามว่าเป็นโสเภณีไปได้ อดีตนำมาซึ่งความอดสูตลอดไป ไม่อยากพูดเรื่องชีวิตตนเอง แม้ว่าจะมีผู้เห็นใจยินดีรับฟัง ความเจ็บแสบและอับอายขายหน้าเป็นผลมาจากความชอกช้ำทางเพศ แถมยังถูกซ้ำเติมด้วยสายตาชาวบ้านที่มองว่า โสเภณี เป็นอาชญากรที่ศีลธรรมเสื่อมถอย ไม่ใช่เหยื่อของระบบสังคมที่ไร้ความเป็นธรรม และความวิปริตของกฎหมายเกี่ยวกับเพศ (โรจนา นาเจริญ, 2547, น. 255) (แปลจาก sex slaves the trafficking of women in Asia Louise Brown)

จากการศึกษาที่ผ่านมา มีการกล่าวถึงอาชีพการขายบริการทางเพศนี้ มีอยู่ในรูปแบบหลากหลาย เช่น นักร้องตามบาร์ คลับ พนักงานเสิร์ฟตามร้านอาหาร สาวบริการตามร้านตัดผม และปัจจุบันนี้ก็มีนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่เข้าสู่ธุรกิจการขายบริการทางเพศด้วย

มีการแยกประเภทสตรีที่ขายบริการทางเพศออกเป็นกลุ่มต่างๆ คือ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2546, น. 9)

- 1.โสเภณีเปิดเผย พวกนี้ต้องหลบซ่อนตัวเฉพาะในยามที่ตำรวจกวาดล้าง
- 2.โสเภณีปิดบัง พวกนี้ยอมรับว่าตัวเองเป็นโสเภณี แต่ไม่เปิดเผยชัดเจน เช่นนางทาง

โทรศัพท์

3.โสเภณีอำพราง พวกนี้เป็นโสเภณีที่มีอาชีพอื่นบังหน้า เช่น หญิงบริการตามบาร์ หญิงบริการ อาบ อบ นวด

4.โสเภณีท่องเที่ยว พวกนี้เป็นพวกที่เดินทางไปตามแหล่งทัศนาจรใหญ่ และรับลูกค้าตามโรงแรมใหญ่ๆ แล้วเดินทางเคลื่อนย้ายไปตามจังหวัดต่างๆ ทำให้ยากแก่การติดตาม หรือทำทะเบียนประวัติ นอกจากนั้นยังนิยมการเปลี่ยนชื่ออีกด้วย

5.โสเภณีที่มีสามีถูกต้องตามกฎหมาย ส่วนมากสามีจะให้ความคุ้มครอง และส่วนมากผู้หญิงจะเป็นฝ่ายหาเลี้ยง

6.โสเภณีชั่วคราว พวกนี้เป็นหญิงที่จำเป็นต้องมาประกอบอาชีพนี้เพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชั่วคราว เมื่อฐานะดีขึ้นก็จะเลิกอาชีพนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวกับสตรีขายบริการทางเพศที่ผ่านมา (ชนิษฐา สาระจุฑะ, 2546, น. 10) ได้พบว่ามีปัจจัยต่างๆ ซึ่งพอจะประมวลได้ดังนี้ เช่น เกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ความยากจนที่สืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจ มีการพัฒนาแบบไม่สมดุล มีการกระจายรายได้น้อย คนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจน ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีน้อย ผลผลิตไม่เพียงพอ มีหนี้สินมาก รายได้ไม่พอกับรายจ่าย การประกอบอาชีพไม่ได้ผล ประสบภัยธรรมชาติ ตกงาน ว่างงาน เป็นแรงงานไม่มีทักษะ

1. เกิดจากปัญหาด้านครอบครัว และค่านิยมของพ่อแม่ เช่น ครอบครัวแตกแยก พ่อแม่ขายลูกให้มาขายบริการทางเพศ มีค่านิยมและทัศนคติว่าการขายบริการทางเพศเพื่อได้เงินมาให้พ่อแม่เป็นการแสดงความกตัญญูในการลูกที่ดี

2. เกิดจากปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันผู้ขายส่วนหนึ่งยังนิยมเที่ยวผู้หญิง จึงทำให้ธุรกิจนี้ยังคงอยู่ และขยายวงกว้างออกไป มีหญิงถูกล่อลวงหรือถูกบังคับให้ขายบริการทางเพศ ติดยาเสพติด มั่วสุมอยู่ในแหล่งอบายมุข มีนิสัยฟุ่มเฟือย เกียจคร้าน หยิบหย่อง ได้รับ

อิทธิพลจากสื่อมวลชนต่างๆ ที่ชี้นำ และยั่วยุ ให้สตรีมีความต้องการความสะดวกสบาย อิทธิพลของวัตถุนิยมนำไปสู่ความต้องการที่เกินฐานะทางการเงิน

3. เกิดจากปัญหาทางการศึกษา ไม่ได้รับการศึกษา หรือได้รับการศึกษาน้อย เป็นเหตุให้ถูกหลอกลวงได้ง่าย ไม่มีโอกาสได้รับการฝึกอบรมอาชีพ และหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับยังไม่สนองต่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสมและถูกต้องในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน

4. เกิดจากปัญหาด้านนโยบายของรัฐ เช่น การสร้างระบบคมนาคมในประเทศ การส่งเสริมธุรกิจการท่องเที่ยวทางเพศ เพราะมุ่งเน้นไปที่ โครงสร้างพื้นฐาน มากกว่าการพัฒนาคน โดยเฉพาะสตรีให้มีประสิทธิภาพ มีฝีมือสำหรับตลาดแรงงาน และตลาดอุตสาหกรรม

ปัญหาสังคมที่เกิดจากการมีการขายบริการทางเพศ (โสเภณี)

"โสเภณี" นับเป็นปัญหาทางสังคมปัญหาหนึ่ง เนื่องจากสภาวะการณ์ที่ไม่พึงปรารถนา เมื่อเกิดขึ้นแล้วมีผลกระทบต่อสมาชิกโดยรวมของสังคมกล่าวคือ นอกจากจะเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาอื่นตามมา เช่น ปัญหาสาธารณสุข ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและวัฒนธรรม และผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศ (จิรวรรณ สำเภา, 2546, น. 2)

แต่ปัจจัยที่สำคัญที่กำหนดสภาวะการทำงานของหญิงบริการทางเพศ คือ วัฒนธรรมและค่านิยมในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยระบบชายเป็นใหญ่ การเที่ยวโสเภณีหรือการหาความพอใจทางเพศของชายโดยจ่ายเงินซื้อถือว่าเป็นเรื่องปกติ ในขณะที่การให้บริการทางเพศเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินของหญิงกลับกลายเป็นพฤติกรรมไม่ปกติในสายตาของสังคม ในประเทศไทยมีกฎหมายปรามการค้าประเวณี ซึ่งเอาผิดแต่หญิงเพียงฝ่ายเดียว แม้ในกรณีที่หญิงนั้นถูกบังคับล่อลวงมาก็ต้องพบกับความยากลำบากในการพิสูจน์ตนเอง กฎหมายได้เปิดช่องทางให้โสเภณีถูกเอารัดเอาเปรียบเพิ่มเติมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และที่น่าสลดใจก็คือ เงินที่ได้จากการทำงานของหญิงนั้นเองที่เจ้าของสำนักและแมงดาใช้ในการติดสินบนเจ้าหน้าที่ มิให้ปฏิบัติการให้ความช่วยเหลือแก่หญิงเหล่านั้น ตามหน้าที่ของผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ จะสังเกตได้ว่า แนวทางในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับโสเภณีส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่า "โสเภณีคือตัวปัญหา" หรือเป็นผู้กระทำผิดที่จะต้องถูกลงโทษ หรือจับมาจัดการให้ปฏิบัติตัวให้ถูกต้อง เช่น การตั้งสถานกักกันสำหรับทำการฝึกอบรม (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, น. 65)

ปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับสตรีที่ขายบริการทางเพศมีดังนี้

1. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย

เป็นปัญหาที่สำคัญที่เกิดขึ้นกับกลุ่ม "หญิงบริการทางเพศ" เนื่องด้วยอาชีพของเธอเป็นอาชีพที่เสี่ยงต่อการเกิดโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกามโรค หรือ เอดส์ บรรดาหญิงบริการจะไม่มีโอกาสเลือกมากนักในการที่จะป้องกันตนเอง เพราะว่าผู้ที่มาใช้บริการเป็นเหมือนผู้สั่งการ และในการแข่งขันในเพศพาณิชย์ ถ้าเลือกมากก็จะขาดซึ่งรายได้

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มหญิงบริการทางเพศ มิได้เป็นผู้กำหนดว่าจะใช้ถุงยางอนามัยหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้บริการมากกว่า และจากการสอบถาม ทำให้ทราบว่าในกลุ่มหญิงขายบริการอยู่ขณะนี้ไม่ปรากฏว่าใครเป็นโรคเหล่านี้เลย เพราะส่วนใหญ่จะพยายามชักจูงให้ผู้ใช้บริการใช้ถุงยางอนามัย แต่ก็มีใช้ว่าผู้ใช้บริการทุกคนจะยอมใช้ และหากผู้ใช้บริการไม่ยอมใช้ บรรดาหญิงบริการก็ต้องยอม ถ้าไม่ยอมก็หมายถึง รายได้ที่ต้องสูญเสียไป ดังนั้น บรรดาหญิงบริการทางเพศ จึงมีโอกาสเสี่ยงที่จะเป็นโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์สูง และถุงยางอนามัยก็ป้องกันได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น (ปานทิพย์ พอดิ, 2546, น. 25)

2. ปัญหาการเข้าสังคม

หญิงบริการทางเพศต้องเผชิญกับปัญหาจากการไม่ยอมรับจากสังคม หรือคนในชุมชน พวกเธอถูกตำหนิ ถูกนินทา และขาดเพื่อนที่จริงใจ มีการเนิ่นชีวิตที่อยู่ในหมู่ของตนเอง กลัวว่าคนอื่นจะรู้ว่าอาชีพของตนเอง กลัวสายตาที่มองอย่างเหยียดหยาม ช่วงเวลาการทำงานของหญิงบริการเป็นเวลาที่แตกต่างกับผู้คนทั่วไป ทำให้เธอไม่มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมไปยังผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม พวกเธอรับรู้และตระหนักว่างานอาชีพที่พวกเธอทำอยู่ล้วนถูกปฏิเสธจากสังคม จึงทำให้กลัวการไม่ยอมรับจากสังคม กลัวการถูกตีตราจากผู้คนในสังคม ในงานวิจัยของ ปานทิพย์ พอดิ จะสะท้อนปัญหาที่พวกหญิงบริการทางเพศต้องเผชิญว่า พวกเธอต้องเผชิญกับการเลือกปฏิบัติ อันเนื่องมาจากอคติของคนในสังคม ทั้งในเรื่องของการทำงาน และการเข้าสังคม (อภิญา เวชยชัย และ กิตติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์, 2546, น. 100-101)

3. ปัญหายาเสพติด

การที่หญิงบริการทางเพศมีความกลัวต่อการถูกประทุษร้ายจากสังคม พวกเธอมักมีโลกเป็นของตนเอง ไม่ค่อยสูงส่งกับใคร และมีความรู้สึกต่อตนเองในด้านลบ ไม่มีความมั่นใจในตนเอง เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากสังคม ขาดความเป็นตัวของตัวเอง อยู่ในสภาวะไร้ซึ่งอำนาจในการทำงานที่ต้องบริการทางเพศกับผู้ชายที่ไม่รู้จัก ที่ต้องฝืนกับความรู้สึก ทำให้หญิงบริการหลายคนต้องพึ่งยาเสพติด ทั้งเหล้า บุหรี่ ยาบ้า ยาอี ฯลฯ

สตรีขายบริการทางเพศ เมืองพัทยา

นับตั้งแต่สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพและสะสมกำลังทหารในประเทศไทย เพื่อทำสงครามกับเวียดนามเหนือ ในปี พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นปีที่ 2 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแผนที่ 1 (2504-2509) ผลที่ตามมาจากการเข้ามาของฐานทัพอเมริกัน 5 แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกของไทย ตามมาด้วยทหารประจำการ 40,000-50,000 คน และทหารที่เข้ามาพักผ่อนระหว่างประจำการในเวียดนามปีละ 30,000-70,000 กว่าคน ในช่วง พ.ศ. 2509-2512 ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นแหล่งเสนอความบันเทิง และการหย่อนใจในรูปแบบต่างๆ ที่สำคัญที่สุดคือ บริการทางเพศ (ธีรนาถ กาญจนอักษร, 2542, น. 42)

เมื่อปี พ.ศ. 2525 การท่องเที่ยวไทยเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวไหลเข้าประเทศเป็นจำนวนมาก กลายเป็นแหล่งที่มาของรายได้เป็นอันดับหนึ่งแทนการส่งข้าว ชาวต่างประเทศมุ่งสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญๆ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ ภูเก็ต เกาะสมุย และโดยเฉพาะพัทยา ประกอบกับองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศให้ปี พ.ศ. 2523 และ พ.ศ. 2530 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยว เป็นการผูกพันการท่องเที่ยวกับการค้าประเวณีอย่างแยกไม่ออก จนกระทั่งประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็น “ช่องของโลก” มีการขยายตัวของทัวร์ที่มาจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกมุมโลก มีแพ็คเกจทัวร์แบบใหม่ โดยรวมค่าบริการโสเภณีไว้ด้วยเรียกกันว่า “เซ็กซ์ทัวร์” (Sex tour) มีการโฆษณาดึงดูดความสนใจจากชาวต่างประเทศที่แตกตื่นกันไปทั่ว พัทยาในช่วงนี้จึงเป็นเหมือนแหล่งผลิตโสเภณีขนาดใหญ่ของไทย (ชนิษฐา สารระจุฑะ, 2546, น. 21)

จากการที่พัทยาซึ่งเป็นเมืองชายฝั่งทะเลทางภาคตะวันออก เคยเป็นหมู่บ้านชาวประมง คนในพื้นที่มีอาชีพทำการประมง เมื่อมีการเสนอให้พัทยา เป็นแหล่งความบันเทิง และเป็นแหล่งพักผ่อนของทหารอเมริกัน พัทยาจึงที่มีชื่อเสียงไปทั่วทั้งในและต่างประเทศ ว่ามีการขายบริการในรูปแบบต่างๆ ทั้ง บาร์เบียร์ อับ อบ นวด ในคิลล์ ร้านอาหาร มีสตรีจำนวนมากย้ายถิ่นมาจากทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาทำงานในภาคบริการที่เมืองพัทยา ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีเงินสะพัดที่สุดก็ว่าได้ มีสตรีหลายคนที่มีฐานะร่ำรวยขึ้น และสตรีหลายคนได้เปลี่ยนจากการให้บริการคนไทย ไปเป็นการให้บริการกับคนต่างชาติแทน เพราะว่าได้เงินตอบแทนมากกว่ากันหลายเท่า มีสตรีจำนวนมากได้แต่งงานกับทหารอเมริกันอยู่กินเป็นสามีภรรยา และได้ย้ายไปอยู่กับสามีเมื่อสงครามได้ยุติลง บรรดาทหารก็ถอนฐานทัพกลับไป และในช่วงนี้เองก็เกิดมีเด็กที่เป็นลูกครึ่งมากที่สุด

ธีรนาถ กาญจนอักษร (2542, น. 47) ได้กล่าวถึง การพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม ได้ส่งผลให้ประเทศไทยมีความเจริญขึ้นทางวัตถุอย่างมากมาย ขณะเดียวกันก็เผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างหนัก ทั้งในด้านการกระจายรายได้ สภาวะแวดล้อม และความรุนแรงในสังคม ฯลฯ ธุรกิจทางเพศซึ่งหนุนหลังโดยทัศนคติทางสังคม เข้ามามีบทบาทอย่างมากในการลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ และบรรเทาภาวะวิกฤติให้คนจำนวนมาก ความยากจนมิใช่เป็นปัจจัยเดียวที่ทำให้ผู้หญิงขายตัว หรือมีการขายผู้หญิงได้ และก็ไม่ใช่ผู้หญิงทุกคนที่ยากจนทุกคนจะเลือกทางออกด้วยการขายตัว หรือถึงจะขายด้วยตัวเองหรือผู้อื่นนำไปขาย หากไม่มีผู้ซื้อ การค้าหญิงก็เกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นปัจจัยซึ่งเอื้ออำนวยต่อการขายตัวของธุรกิจทางเพศ และการค้าหญิงในประเทศไทยคือ

1. สภาพ และทัศนคติของสังคมในระบบขายเป็นใหญ่
2. สภาวะฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม และนิยมวัตถุในระบบตลาดที่เงินเป็นใหญ่
3. สภาพความกดดัน ชัดแย้ง และสภาวะแปลกแยกของสังคม

สรุป

ดังนั้น สตรีที่มาทำงานในเขตพญาส่วนใหญ่มักมีการศึกษาต่ำ ซึ่งอธิบายตามทฤษฎี Neo-classic theory ว่าสตรีเหล่านี้มีโอกาสเลือกน้อยในตลาดแรงงานและจะเข้าสู่แรงงานระดับต่ำได้ง่ายและมักจะได้อำนาจถูก ในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจสตรีจำนวนมากถูกเลิกจ้าง แต่จำเป็นต้องช่วยเหลือครอบครัวดังนั้นสตรีจึงอาจจำเป็นต้องเข้าสู่อาชีพบริการในเขตพญา ซึ่งมีความเสี่ยงสูงต่อการทำงานบริการทางเพศ เป็นที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งว่า สตรีที่มีการศึกษาระดับสูงในชั้นมัธยมปลายและระดับมหาวิทยาลัยก็ยังเข้ามาประกอบอาชีพบริการในเขตพญาเช่นกัน ทั้งๆ ที่น่าจะมีทางเลือกงานและอาชีพที่ดีกว่าในที่อื่นๆ ที่น่าจะมีความมั่นคงและสภาพการทำงานที่ดีกว่า ข้อมูลนี้น่าจะสะท้อน ทัศนคติและความทันสมัยของสตรีไทยในยุคใหม่ที่ขอความหลากหลาย การหารายได้จำนวนมากและโดยวิธีที่ง่ายอาจจะจะเป็นทางเลือกสำหรับสตรีในหลายระดับได้ เช่นเดียวกัน เมื่อพญาเป็นแหล่งที่สามารถเสี่ยงได้ทั้งอาชีพการงาน การหาคู่ครองที่เป็นชายต่างชาติ ซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งพิงในระยะยาวได้สำหรับสตรีส่วนหนึ่ง ก็อาจจะทำให้ตัดสินใจได้ง่ายมากขึ้นในการเข้ามาหางานทำในเขตพญา หรือในมุมมองกลับความเดือดร้อนเฉพาะหน้าในยุควิกฤตสำหรับบางกรณีไม่อาจหาทางเลือกอื่นได้ทันเวลาจึงเข้ามาทำงานต่างๆ เท่าที่จะบรรเทาปัญหาไปได้ระยะหนึ่ง

4. แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม

จากแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความต้องการที่จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชนและเป็นสังคม ต้องการมีการประทะสังสรรค์กับผู้อื่น มีการพึ่งพาอาศัยกัน แมท พิลิสกุ (Pillisuku, 1982, pp. 20-31) ได้นิยามการสนับสนุนทางสังคมไว้ว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่เพียงแต่การให้ความช่วยเหลือด้านวัตถุ และความมั่นคงทางอารมณ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรู้สึกที่ว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วย นอกจากนั้น การสนับสนุนทางสังคมยังสามารถป้องกันบุคคลจากภาวะวิกฤต และการคุกคามจากความเจ็บป่วยได้อีกด้วย (วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2547, น. 99)

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึงการที่บุคคลได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เขามีความรู้สึกว่า มีคนคอยเอาใจใส่ มีคนยกย่อง เห็นคุณค่า รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีความผูกพันเชื้ออาทรต่อกันในสังคม (Cobb, 1976, p. 300) การสนับสนุนทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ (Cobb, 1979, p. 93 อ้างถึงใน วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ, 2547, น. 102)

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นข้อมูลที่ทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นว่าตัวเองได้รับความรัก ความเอาใจใส่ ความเห็นใจ กำลังใจ

2. การสนับสนุนด้านการยอมรับและการเห็นคุณค่า (Esteem Support) เป็นข้อมูลที่บอกให้ทราบว่า บุคคลนั้นมีคุณค่า บุคคลอื่นยอมรับและเห็นคุณค่าด้วย

3. การสนับสนุนด้านการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม (Socially Support)

การสนับสนุนทางสังคมสามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

1. ระดับกว้าง (Macro Level) เป็นการเข้าร่วมสังคม พิจารณาจากความสัมพันธ์กับสถาบันในสังคม การเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ด้วยความสมัครใจ

2. ระดับกลุ่มเครือข่ายหรือระดับกลาง (Mezzo Level) เป็นการเน้นถึงบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ เช่น กลุ่มเพื่อน ชนิดของการสนับสนุนระดับนี้ เช่น การให้คำแนะนำ การช่วยเหลือด้านสิ่งของ ความเป็นมิตร การสนับสนุนทางอารมณ์และการยกย่อง

3. ระดับเล็ก (Micro Level) เป็นความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีความใกล้ชิดกันมากที่สุด โดยมีความเชื่อว่า คุณภาพของความสัมพันธ์มีความสำคัญมาก บุคคลในระดับนี้ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ตลอดจนคนรัก เป็นการให้การสนับสนุนทางด้านจิตใจ การแสดงออกถึงความรัก และความห่วงใย (Gottlieb, 1982, pp. 13-19)

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในลักษณะที่แสดงความพึงพอใจของบุคคลหนึ่งกับบุคคลหนึ่ง เป็นการยืนยันรับรองพฤติกรรมของบุคคล อาจโดยการรับรู้หรือการแสดงออกถึงการยอมรับ การให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของหรือเงินทอง (Kahn, 1979, p. 19)

หลักการสำคัญของการสนับสนุนทางสังคม (วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, 2547, น. 99 - 100) ประกอบไปด้วย

1. กระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ที่ทำหน้าที่หลักเป็น “ผู้ให้” และ ผู้ที่ทำหน้าที่หลักเป็น “ผู้รับ” การสนับสนุน

2. กระบวนการติดต่อสื่อสารโดยทั่วไป ประกอบด้วย

2.1 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ “ผู้รับ” เชื่อว่ายังมีคนที่เอาใจใส่ มีความรัก และมีความหวัง ตีต่อตนอย่างจริงจัง

2.2 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ “ผู้รับ” รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับในสังคม

2.3 ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ “ผู้รับ” เชื่อว่าเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และสามารถทำประโยชน์แก่สังคมได้

3. ปัจจัยนำเข้าในกระบวนการสนับสนุน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของข้อมูลข่าวสาร วัสดุ สิ่งของ หรือแรงสนับสนุนทางทางใจ

4. การช่วยให้ “ผู้รับ” ได้บรรลุถึงจุดหมายที่เขาต้องการ เช่น ในด้านการสาธารณสุข ก็คือการมีสุขภาพที่ดี (บุญเยี่ยม ตระกูลวงศ์, 2528, น. 594) ในด้านสวัสดิการสังคมอื่นๆ ก็คือการมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ไม่ประสบปัญหาความเดือดร้อนทางสังคม หรือสามารถแก้ปัญหา หรือเผชิญความเดือดร้อนได้อย่างเหมาะสม

จาคอบสัน (Jacobson, 1986, p. 252 อ้างถึงใน วันทนี วาสิกะสิน และคณะ, 2547, น. 103) จำแนกการสนับสนุนทางสังคมเป็น 3 ประเภท คือ

1. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (Emotional Support) เป็นพฤติกรรมที่ทำให้บุคคลเกิดความสบายใจ เชื่อว่าได้รับการยกย่อง ได้รับการเคารพนับถือและความรัก รวมทั้งได้รับการเอาใจใส่และได้รับความมั่นใจ

2. การสนับสนุนทางด้านสติปัญญา (Cognitive Support) หมายถึงการให้ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำ ที่จะช่วยบุคคลให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆ และสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการปรับตัวต่อเปลี่ยนแปลงชีวิตได้

3. การสนับสนุนทางด้านสิ่งของ (Material Support) หมายถึง การช่วยเหลือด้านสิ่งของ รวมทั้งด้านบริการที่จะช่วยแก้ปัญหาได้

สรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคม (Social Support) เป็นการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์กัน โดยแหล่งการสนับสนุนทางสังคมอาจมาจากครอบครัว กลุ่มญาติ กลุ่มเพื่อน และองค์กรอย่างเป็นทางการ ที่ให้การช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านอารมณ์ ด้านสติปัญญา ด้านสิ่งของหรือการบริการ ซึ่งในการสนับสนุนทางสังคมให้กับสตรีที่อยู่ในธุรกิจการบริการทางเพศ เป็นปัจจัยที่สำคัญในการเสริมสร้างพลังอำนาจในกับสตรี ในการมองตนเองอย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี ตลอดจนในการนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การเปลี่ยนแปลงอาชีพ ที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ในอนาคต

5. แนวคิด ทัศนคติ และค่านิยมเรื่องเพศ

จากการประชุมในเชิงปฏิบัติการของกองทุนประชากรสหประชาชาติ ในเรื่อง Gender, Population and Development 1996 ได้อธิบายความหมายของคำว่า Sex และคำว่า Gender ซึ่งตามปกติในภาษาไทยมักใช้คำว่า “เพศ” แทนความหมายทั้งสองคำ

คำว่า Sex หมายถึงเพศที่กำหนดขึ้นโดยธรรมชาติ และเป็นข้อกำหนดทางสภาวะชีววิทยา ซึ่งเปลี่ยนแปลงไม่ได้ (ยกเว้นการผ่าตัดแปลงเพศ ซึ่งก็ยังเปลี่ยนแปลงได้เพียงบางส่วน) ส่วนคำว่า Gender นั้น ให้หมายถึงเพศที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางสังคม หรือวัฒนธรรม ให้แสดงบทบาทหญิงหรือบทบาทชาย ดังนั้นเพศที่ถูกกำหนดโดยสังคมนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์ และเงื่อนไขของสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น สตรีอาจต้องเข้ามาับภาระต่างๆ ซึ่งเคยเป็นงานของชาย และชายอาจต้องรับบทบาทการดูแลบ้านเรือน เลี้ยงดูบุตรซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของสตรี บทบาทเพศทางสังคม (Gender Roles) ในลักษณะนี้จึงแตกต่างกันไปในสังคมแต่ละวัฒนธรรมที่สำคัญก็คือ บทบาทเพศที่สังคมได้กำหนดได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อสถานภาพของหญิงและชายในสังคม (ภัสสร ลิมานนท์, 2544 อ้างถึงใน ธัญธิดา พุ่มอิม, 2546, น. 13)

ค่านิยมของสังคมต่อสตรีจะพบความไม่เสมอภาคระหว่างชายและหญิง ในหนังสือเรื่อง สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย ในหัวข้อเกี่ยวกับทัศนคติและค่านิยมของสังคมเกี่ยวกับสตรี (เสาวนิจ นิจนันตชัย, 2548, น. 2) ได้กล่าวว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย โดยผ่านทางศาสนาพุทธ พราหมณ์ และอิทธิพลจากจีน ในวัฒนธรรมของอินเดียและจีนนั้น สตรีมีสถานภาพต่ำกว่าบุรุษมาก จะเห็นได้จากมนุษยศาสตร์ของอินเดีย มีข้อความ

เกี่ยวกับสตรีว่า “เมื่อเยาว์บิดาคุ้มครองรักษา เมื่อใหญ่เป็นหน้าที่ของสามี และเมื่อแก่เฒ่าเป็นหน้าที่ของบุตรชาย” ส่วนจีนมีความเชื่อว่า “การได้บุตรหญิงถือว่าขาดทุน ยิ่งมีบุตรหญิงมากถือว่าครอบครัวนั้นเคราะห์ร้าย” และชาวจีนยังมีความเชื่อว่า “ลูกผู้หญิงนั้นโตขึ้นต้องไปเป็นสมบัติของครอบครัวสามี พ่อแม่ไม่มีสิทธิ์ในตัวลูกหญิงที่แต่งงานแล้วนั้นเลย” ในทัศนะของฮินดู ค่านิยมของสตรียิ่งเลวร้ายลงไปอีก เพราะเปรียบเทียบว่า “ลูกผู้หญิงย่อมเป็นเช่นก้อนอุบาทว์ ห้อยอยู่เหนือหลังคาบ้าน” แม้ว่าสังคมไทยจะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมทั้งสองชาติเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็พบว่าทัศนคติและค่านิยมของสังคมไทยต่อสตรีนั้นดีกว่าจีน และอินเดียมาก แม้ว่าสถานภาพของสตรียังด้อยกว่าชาย เพราะสังคมไทยยึดถือตลอดว่าชายเป็นผู้นำในครอบครัว ชุมชน และประเทศ ความแตกต่างทางด้านสรีระระหว่างหญิงกับชาย เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สังคมกำหนดให้หญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความรับผิดชอบเฉพาะภายในบ้าน และการอบรมดูแลบุตรธิดา

จากหนังสือเรื่องเดียวกันนี้ยังได้กล่าวว่า “สังคมไทยมีทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับสตรีในลักษณะที่ได้กล่าวมานั้นตั้งแต่โบราณกาล สตรีไทยจึงได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้เหมาะสมกับบทบาทที่สังคมเห็นว่าเหมาะสม” สตรีไทยจึงไม่ได้รับการศึกษา การอบรมของสตรีจึงเป็นการอบรมที่เน้นหนักที่กิริยามารยาท คุณสมบัติของแม่ศรีเรือน การประกอบอาหาร และการประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เมื่อเติบโตถึงวัยครองเรือน บิดามารดาก็มักจะเป็นผู้เลือกคู่ครองให้ และเมื่อแต่งงานแล้ว สังคมไทยในอดีตก็ยังยึดมั่นว่า ผู้หญิงจะต้องดูแลบ้าน ปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูบุตร ส่วนผู้ชายเป็นผู้นำเลี้ยงครอบครัว

อิทธิพลจากความคิด ความเชื่อ และทัศนะต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตั้งครอบครัว มีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดผลกระทบต่อการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่มีผลต่อการประพฤติปฏิบัติระหว่างหญิงกับชาย ระหว่างสามีกับภรรยา และระหว่างพ่อแม่กับลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการครองเรือน การอยู่ร่วมกันระหว่างสามี-ภรรยา การแสดงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในฐานะเป็นภรรยา เป็นมารดา ส่วนหนึ่งมาจากค่านิยมของสังคมที่มีความคาดหวังต่อสตรีทั้งสิ้น

ค่านิยมเชิงซ้อน (double standard) เป็นค่านิยมในความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ ได้แก่ การที่ผู้ชายประพฤติปฏิบัติอย่างหนึ่งและสังคมไม่ตำหนิ เช่น การนอกใจคู่สมรส การมีความสัมพันธ์ทางเพศก่อนสมรส เป็นต้น การให้ความสำคัญกับเพศชายในสังคมไทยมีมานานแล้ว ไม่ว่าจะปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ในคำสั่งสอน สุภาษิต ภาพยนตร์ กลอนต่างๆ เช่น “ผู้ชายเป็นช้างเท้าหน้า ผู้หญิงเป็นช้างเท้าหลัง” ซึ่งแสดงถึงสถานภาพของผู้หญิงที่เป็นรองผู้ชาย และ

สุภาสิตที่ว่า “ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร” ก็เช่นเดียวกัน ในวรรณคดีไทยให้ความสำคัญกับเพศชายในการนอกใจภรรยา เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี เป็นต้น หรือแม้แต่คติที่ว่า “อันสตรีชั่วดึกก็ผิว” หรือ “สามีเป็นฉัตรแก้วกันแดด งามหน้างามเนตรทุกเวลา” ซึ่งหมายความว่า ผู้หญิงจะดีหรือไม่ จะมีความสุขหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสามีหรือการมีชีวิตคู่ นอกจากนั้นในบทบาทของความเป็นบิดามารดา ซึ่งก็เชื่อมโยงมาจาก ค่านิยมชายเป็นใหญ่กว่าหญิง หรือความไม่เสมอภาคระหว่างเพศ บทบาทของบิดาในเรื่องความเป็นใหญ่กว่าหญิง หรือการตัดสินใจต่างๆ ในครอบครัว เช่น เรื่องการศึกษา อาชีพ การเลือกคู่ครอง จะขึ้นอยู่กับบิดาเป็นสำคัญ เพราะผู้ชายเป็นผู้นำ ผู้หาเลี้ยงครอบครัว (วันทนี วาสิกะสิน และ สุนีย์ เหมะประสิทธิ์, 2545, น. 1-5)

ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูลูกเพศชาย และเพศหญิง ก็มีผลมาจากความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของสังคมในเรื่องความไม่เสมอภาคทางเพศเช่นกัน เช่น ลูกผู้ชายไม่ต้องช่วยทำงานบ้าน เพราะเป็นหน้าที่ของลูกสาว ทำให้ผู้ชายมีแนวความคิดว่า งานบ้านเป็นเรื่องของผู้หญิง หรือสามีถือว่าภาระหน้าที่งานบ้านเป็นของภรรยา สามีหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาต่อระบบครอบครัว ซึ่งครอบครัวเดียวในปัจจุบันคือ พ่อ-แม่-ลูก แม่ต้องรับผิดชอบหมดทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนลูกชายลูกสาว ที่ตอกย้ำ หรือทำให้ค่านิยมความไม่เสมอภาคระหว่างเพศเด่นชัดขึ้น คือ ความเข้มงวดกวดขันต่อลูกสาว และการปล่อยปละละเลยลูกชายในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ เช่น ลูกชายไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายทางเพศของหญิง รวมทั้งการคุกคามทางเพศที่เพศชายปฏิบัติต่อเพศหญิงด้วยกิริยา ท่าทาง วาจา การไม่ให้เกียรติต่อเพศหญิง เป็นเพราะสังคมไทยเห็นว่าผู้ชายไม่มีความเสียหายทางเพศ ในทางกลับกันคือ ไม่อบรมสั่งสอนให้ผู้ชายให้เกียรติผู้หญิง ทำให้ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมได้หลายประการ เพราะเราจะพัฒนาผู้หญิงไม่ได้ หากผู้ชายไม่ได้รับการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาแนวความคิดเป็นเรื่องสำคัญมาก ความเชื่อที่ผิดๆ ในเรื่องเพศหลายประการ ก็มีผลต่อความสุขในชีวิตของผู้หญิงได้ เช่น ความเชื่อที่ผิดๆ ว่าผู้หญิงไม่มีความต้องการทางเพศ ผู้หญิงที่ดีไม่ควรแสดงความต้องการในเรื่องเพศ แม้แต่กับสามี ภรรยาไม่มีสิทธิปฏิเสธเมื่อสามีมีความต้องการทางเพศ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้หญิงหรือภรรยาไม่มีความสุขในเรื่องเพศในชีวิตสมรส และผู้ชายหรือสามีก็จะมีแนวคิดว่า ผู้หญิงเป็นเครื่องรองรับอารมณ์ทางเพศเท่านั้น จากการศึกษาทางการแพทย์พบว่า ผู้หญิงที่ไม่มีความสุขในชีวิตสมรสและมีภาวะกามตายด้าน ส่วนหนึ่งมาจากสาเหตุทางด้านจิตใจมากกว่าทางด้านร่างกาย และสาเหตุทางด้านจิตใจก็มีส่วนมาจากความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่ไม่ถูกต้องของสังคมไทยที่มีต่อสตรี (เสาวนิจ นิจนันตชัย, 2548, น. 3)

มุมมอง เรื่องสตรีขายบริการทางเพศ เป็นปัญหาที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชายอย่างชัดเจน ซึ่งมีความสลับซับซ้อนและมีองค์ประกอบหลายมิติที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจมืดแห่งการเอารัดเอาเปรียบ การดักตวงผลประโยชน์จากร่างกายผู้หญิงอย่างเห็นได้ชัดจนที่สุดก็คือ เอเยนต์ เจ้าของช่อง แมงดา ตำรวจ พรรคการเมืองที่อยู่ได้ด้วยกิจการดังกล่าว ดารานักแสดง กิจการเครื่องสำอาง อาหารและเครื่องดื่ม รวมทั้งบรรดาผู้ชายที่ไปเที่ยวหาความสำราญ ฯลฯ (กาญจนา แก้วเทพ, 2544, น. 17-18)

เมื่อกระบวนการค้าประเวณีเป็นปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อน รวมทั้งระบบความเชื่อเรื่องชายเป็นใหญ่ “ความเป็นชาย” “ความเป็นหญิง” ระบบความเชื่อเรื่องเพศในสังคมที่ผู้ชายกำหนด หรือคาดหวังกับผู้หญิงได้ ในขณะเดียวกันก็ได้ตีตราผู้หญิงที่ค้าประเวณีว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” หรือแปดเปื้อน ระบบความคิดนี้มีแนวความคิดซึ่งไม่เห็นว่าเป็นหญิงและชายเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน แต่เห็นว่าชายเหนือกว่า และหญิงด้อยกว่า เป็นทัศนคติที่ครอบงำและมีอิทธิพลอย่างมากเหนือความเป็นไปในสังคม เช่น งานของผู้หญิงคืองานบ้าน และงานบ้านคืองานที่ไม่มีคุณค่าเป็นตัวเงิน ทำให้ผู้หญิงหมดโอกาสที่จะพัฒนาความรู้และความสามารถของตนเองไปมาก และไม่เห็นคุณค่าของตนเองเท่าที่ควร ผู้หญิงจะถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกกำหนดให้ยอมรับในความไม่เท่าเทียม อันนำไปสู่การมองเห็นหญิงเป็นวัตถุ ซึ่งทัศนคติที่เห็นว่าผู้หญิงเป็นวัตถุมีความสำคัญมากต่อการค้าประเวณี และเป็นปัจจัยที่ยังทำให้กระบวนการนี้ยังคงอยู่และขยายตัวอย่างรวดเร็ว (ชนิษฐา สารระจุทะ, 2546, น. 11)

จากการทบทวนแนวคิด ทัศนคติ และค่านิยมเรื่องเพศ สามารถกล่าวได้ว่าระบบคิดดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสำคัญในการผลักดันให้สตรีเข้าสู่การขายบริการทางเพศ ในเมืองพัทยามากขึ้น เนื่องจากสังคมไทยยังยกย่องและให้ค่าของผู้ชายว่าเหนือกว่าผู้หญิง รวมทั้งมอบอำนาจด้านต่างๆ ให้ตกอยู่ในมือของผู้ชายเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการเป็นรองทางอำนาจ หรือการเป็นผู้ไร้อำนาจ ก็ทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในฐานะเป็นผู้ถูกกระทำ ถูกรังเกียจ ถูกเลือกปฏิบัติ และถูกเบียดขับออกจากสังคม สตรีที่ทำงานบริการทางเพศหลายคนที่จะเลือกอยู่อย่างลำพังอย่างโดดเดี่ยว โดยลำพังในมุมมืดของสังคม แต่พวกเขาก็ยังมีความพอใจว่าเงินที่เธอได้จากงานบริการทางเพศนั้น ทำให้เธอมีชีวิตรอดและสามารถส่งเงินเป็นค่าเล่าเรียน หรืออุปกรณ์การเรียนที่ลูกต้องการ ทำให้ลูกของเธอได้มีโอกาสเรียนหนังสือ มีสิ่งของเครื่องใช้เช่นเดียวกันกับเด็กคนอื่น ได้เห็นอนาคตของลูก เป็นความภาคภูมิใจของคนที่เป็น “แม่” สตรีที่ทำงานด้านบริการทางเพศไม่มีอำนาจทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และอำนาจในการเข้าถึงบริการทางสังคม จากงานที่ทำอยู่ทำให้สตรีเป็นคนด้อยโอกาส เป็นคนชายขอบ ไม่ว่าจะเป็น

เป็นเรื่องที่ถูกต้องกล่าวหาว่าเป็นคนที่มีความวิปริตทางเพศ สกปรก คนชั่ว ลำสอน อันเนื่องมาจากทัศนคติทางเพศ และระบบวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ณัฏฐิกา กุลกาญจนาชีวิน (2539, น. ก) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างพลังอำนาจในการปฏิบัติการพยาบาล และเอกสิทธิ์ทางการพยาบาล ตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลศูนย์สังกัดกระทรวงสาธารณสุข กลุ่มตัวอย่างคือ พยาบาลวิชาชีพจากโรงพยาบาลศูนย์ 9 แห่ง จำนวน 352 คน พบว่า

1. ค่าเฉลี่ยของการสร้างพลังอำนาจในการปฏิบัติงานพยาบาล ตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพโดยรวมและรายด้าน คือ ความมีอิสระ การมีความสัมพันธ์ภาพที่มีความไว้วางใจกัน และการได้รับการสนับสนุนอยู่ในระดับสูง

2. ค่าเฉลี่ยของเอกสิทธิ์ทางการพยาบาลตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพอยู่ในระดับสูง

3. การสร้างพลังอำนาจในการปฏิบัติการพยาบาลรายด้าน คือการได้รับความเป็นอิสระ การมีสัมพันธ์ภาพที่มีความไว้วางใจกัน และการได้รับการสนับสนุนโดยรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเอกสิทธิ์ทางการพยาบาลตามการรับรู้ของพยาบาลวิชาชีพ

วรัญญา วงศ์ประสิทธิ์ (2540, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง "การเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน ความเครียดในบทบาทกับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กรของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระดับความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร การเสริมพลังในการทำงาน และความเครียดในบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งผลการศึกษานี้ได้มีข้อเสนอแนะว่า ผู้บริหารโรงพยาบาลชุมชน ควรตระหนักถึงความสำคัญของความยึดมั่นผูกพันต่อองค์กร และควรเพิ่มความยึดมั่นผูกพันขององค์กรให้สูงขึ้น และหาแนวทางลดระดับความเครียดในบทบาทลง

รัตนา ลีอวานิช (2541, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล และการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน กับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข เขตภาคใต้ กลุ่มตัวอย่างคือ พยาบาลประจำการที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลศูนย์โรงพยาบาล เขตภาคใต้ จำนวน ๔๘๕ คน พบว่า การเสริมสร้างพลังอำนาจในงานของพยาบาลประจำการ อยู่ระดับปานกลาง ความพึงพอใจในงานของพยาบาล

ประจำการโดยรวมอยู่ในระดับมาก ปัจจัยส่วนบุคคล ด้านอายุและประสบการณ์การทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวก ในระดับต่ำกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการเสริมสร้างพลังอำนาจในงาน มีความสัมพันธ์ทางบวกระดับปานกลางกับความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการอย่างมีนัยสำคัญ ตัวแปรที่ร่วมกันทำนายความพึงพอใจในงานของพยาบาลประจำการได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติคือ การได้รับโอกาส การได้รับความอิสระ ความไว้วางใจ ประสบการณ์การทำงาน และการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร

พะนอ เตชะอธิก (2541, น. 32) ศึกษาเกี่ยวกับ “ผลของโปรแกรมเสริมสร้างพลังอำนาจอย่างมีแบบแผนต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจในผู้ป่วยอัมพาตครึ่งล่าง พบว่า การวัดผลของการเสริมพลังอำนาจนั้นสามารถทำได้ แต่ต้องอาศัยการสังเกตและมีความชำนาญ ซึ่งการวัดผลสร้างการมีพลังอำนาจนี้จะสามารถประเมินความพร้อม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมของคนใช้ในการเข้ารับบริการได้

จากการศึกษาของ กิตติภา สุวรรณรัตน์ (2545, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง “การสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง” มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษากระบวนการเสริมพลังอำนาจให้แก่สตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว อีกทั้งยังเป็นการศึกษาความสามารถในการเผชิญปัญหา ตลอดจนเพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคการเสริมพลังให้แก่สตรี ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้คือ สาเหตุของการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่พบนั้น มี 3 ประเภท คือ ความเชื่อของอำนาจเพศชายเป็นใหญ่ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และสามีไม่มีความสัมพันธ์กับหญิงอื่น โดยจะส่งผลกระทบออกเป็น 2 ด้าน คือ ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรง ได้แก่ ผลกระทบทางด้านสุขภาพร่างกายและด้านจิตใจ ส่วนผลกระทบทางอ้อมนั้น ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับบุคคลรอบข้างที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อแม่ ญาติพี่น้องและบุตรของสตรีเอง

สำหรับกระบวนการที่ใช้ในการเสริมพลังของศูนย์พิทักษ์สตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้ให้คำปรึกษาในระดับบุคคลเป็นหลัก ซึ่งเป็นกระบวนการทางจิตวิทยา โดยกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ในการเสริมพลังมีความเชื่อมโยงกันในแต่ละกิจกรรม ซึ่งสตรีส่วนใหญ่จะได้รับการเสริมพลังในเรื่องการให้คำปรึกษาในระดับบุคคลก่อน โดยจะโทรศัพท์เข้ามาขอรับคำปรึกษา หรือเข้ามาปรึกษาปัญหาด้วยตนเองที่มูลนิธิฯ ส่วนกระบวนการต่อมาคือ การเข้าร่วมทำกระบวนการกลุ่ม ซึ่งกระบวนการนี้ทำให้สตรีมีทัศนคติใหม่ว่าปัญหาความรุนแรงไม่ใช่เรื่องน่าอับอายที่ต้องปิดบังกันต่อไป ต่อมาก็เป็นการเสริมพลังในด้านมิติทางเศรษฐกิจ คือ การได้เข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ โดยกิจกรรมออมทรัพย์ทำให้สตรีที่ประสบปัญหาเหล่านี้เกิดความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้ในมิติ

ทางสังคม และเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นการนิยัยการยอมให้เกิดแก่สตรี ส่วนกิจกรรมการเสริมอาชีพและทักษะต่างๆ นั้น เป็นกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพ นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนทักษะระหว่างสตรี ซึ่งกระบวนการนี้เปรียบเสมือนการสร้างกลุ่มพลังทางสังคม และการสร้างให้เกิดการเรียนรู้ในสิทธิของตนเอง จึงสามารถสรุปได้ว่าในการสร้างพลังอำนาจในตนเองของสตรีที่ประสบปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ได้พบว่า สตรีได้มีกระบวนการสร้างพลังอำนาจออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่หนึ่ง “การเรียนรู้และเข้าใจในสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น” ขั้นตอนที่ “สอง สตรีเกิดความตระหนักในคุณค่าแห่งตนเอง” ขั้นตอนที่สาม “การวางแผนและการจัดสรรเงินออม” ขั้นตอนที่สี่ “การเข้าใจในระบบโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่” และขั้นตอนที่ห้า “การต่อต้านการกลับไปสู่สภาวะไร้อำนาจ”

พรทิพย์ โกโดยอุดม (2546, น. 54) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การเสริมพลังอำนาจให้นักศึกษา สู้บัณฑิตบูรณาการ” ได้สรุปไว้ว่า ครูเป็นผู้ชี้แนะ ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกในหลายๆ เรื่องให้แก่ผู้เรียน ทั้งที่เป็นแหล่งบุคคล สถานที่ และอรรถประโยชน์อื่นๆ แต่ผู้เรียนจะเป็นผู้ใช้ความมานะอดทน รักที่จะใฝ่รู้ และแสวงหาคำตอบด้วยตนเอง เนื่องจากสิ่งที่เป็นสาระความรู้มีอยู่มากมาย เป็นไปไม่ได้ที่สมองมนุษย์จะบรรจุไว้ได้ทั้งหมด ฉะนั้น ขอเพียงให้รู้วิธีการเรียนรู้ (Learning how to learn) และรู้ว่า จะไปเสาะหาความรู้ที่ต้องการได้จากแหล่งใด ในยุคสารสนเทศเช่นปัจจุบัน ไม่ใช่เรื่องยากที่จะทำได้ ในกระบวนการเรียนการสอนไม่ได้เน้นที่เนื้อหาวิชาเป็นหลัก แต่เน้นที่กระบวนการคิด การค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาผสานกับเนื้อหาวิชา และคุณธรรมที่สอดประสานไว้ด้วยกัน ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การบริหารจัดการกับข้อมูลที่มีอยู่ บริหารเรื่องเวลาสำหรับการเรียนทั้งในห้องเรียน และนอกห้องเรียน

เอื้อเอ็นดู เริงประเสริฐวิทย์ (2547, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเกี่ยวกับ “การสร้างพลังอำนาจของผู้ที่รับงานไปทำที่บ้าน : กรณีศึกษาผู้นำกลุ่มผู้หญิงที่รับงานไปทำที่บ้านในเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร” ได้ใช้วิธีการสร้างพลังอำนาจ ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การพัฒนาทักษะฝีมือในการตัดเย็บเสื้อผ้า การฝึกอบรม การประชุม การศึกษาดูงาน รวมถึงการพัฒนาผู้นำแต่ละกลุ่มเพื่อให้เกิดความมั่นใจในความรู้ความสามารถที่มีอยู่ และสามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหา โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้นำ รวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จากการศึกษาพบว่า ผู้นำกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้ ความสามารถมากขึ้น อาทิ ความรู้ด้านกฎหมาย ทักษะฝีมือ การบริหารจัดการ และการสร้างพลังร่วมกันในการดำเนินงานเพื่อให้เครือข่ายมีการเคลื่อนไหว ในการมีเสียง การเป็นตัวแทน การได้รับการยอมรับ

จากผู้อื่น และบรรดาสตรีที่รับงานไปทำที่บ้านด้วยกันเพื่อผลักดันให้กลุ่มเกิดพลังการต่อสู้ และพลังการต่อรองในสังคม และผู้นำและสมาชิกในกลุ่มบางคนสามารถทำความเข้าใจกับครอบครัว และปรับทัศนคติของสามีและสมาชิกในครอบครัวให้มีส่วนช่วยรับผิดชอบงานบ้าน เพื่อเสริมสร้างความพร้อมของตัวผู้หญิงเอง ซึ่งเท่ากับเป็นความพยายามเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ให้ผู้หญิงมีพลังอำนาจมากขึ้น

จากการศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้ศึกษาได้พบว่ากระบวนการเสริมสร้างพลังอำนาจนั้น ควรใช้การสนับสนุนให้สตรีได้ตระหนักในคุณค่าและศักดิ์ศรีของตนเองเสียก่อน รวมทั้งการตระหนักในศักยภาพของตนเอง การทำความเข้าใจในเหตุแห่งปัญหา มีการวางแผนรวมทั้งปรึกษาผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ เพื่อหาหนทางในการแก้ไข การส่งเสริมโอกาสให้สตรีได้เข้าถึงทรัพยากร โดยเฉพาะในด้านการเพิ่มพูนความรู้ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และได้รับการสนับสนุนในด้านบริการต่างๆ ในการพัฒนาทักษะ และเสริมสร้างทางเลือกให้สตรีได้สามารถยืนหยัดได้ด้วยตนเอง ดังนั้นผู้ศึกษาจึงได้นำแนวคิดในการเสริมสร้างพลังอำนาจในตนเองมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษา

